

QUVUR TRANSPORTINI RIVOJLANTIRISH VA UNING
LOGISTIKADAGI AHAMIYATI

Boltayeva Shaxnoz Bebudovna

BuxDu,

Yashil iqtisodiyot va Agrobiznes katta o'qtuvchisi

Safarov Ravshanbek Xasan o'g'li

Bux.DU talabasi.

Annotation. *Maqolada quvur transportining rivojlanishi mamlakatimiz korxonasiining bardavom ishlanishini ta'minlab beradigan ish bilan birga ijtimoiy munosabatlarni yaxshilash uchun imkoniyatlardan biri ekani, buning uchun, quvur transportida sarf-xarajat juda kam, mehnat unumdorligi esa ancha yuqori va shu bilan birga, mehnat unumdorligi esa ancha yuqori va shu bilan birga, mehnat unumdorligi ham ancha yuqori keyin.*

Kalit so'z: *quvur, gaz, neft, suv, transport, unumdorlik, iqtisodiy.*

KIRISH

Quvur transporti zamonaviy yo'l aloqasi tizimida qo'llaniladigan transport turlaridan biridir. Ma'lumotlarga ko'ra, "Mahalliy ahamiyatga ega bo'lgan birinchi neft quvuri AQSHda 1865 yilda qurilgan bo'lib, uning uzunligi 6 kilometrni tashkil etgan". Ushbu manbadan ko'rinib turibdiki, quvur transporti avtomobil, temir yo'l va havo transporti kabi boshqa zamonaviy transport turlari kabi nisbatan yangi transport turidir. Aytish mumkinki, 19-asr insoniyat uchun buyuk kashfiyotlar davri bo'ldi. Xususan, transport sohasida. Bu asrda temir yo'llarda parovozlar, kemasozlikda parovozlar, avtomobillar va uchuvchi qurilmalar yaratildi. Ular orasida quvur transportini ham qo'shishimiz mumkin.

MUHOKAZA VA NATIJALAR

Insoniyat quvur transportini kashf etgani va undan foydalanganiga 150 yildan sal ko'proq vaqt o'tdi. Ko'pgina manbalardan olingan ishonchli dalillarga ko'ra, quvurlar dastlab neftni tashish uchun ishlatilgan. Quvur transporti kashf etilgan birinchi kunlardan boshlab odamlar uning afzalliklari haqida bilishadi. Ma'lumki, boshqa transport turlari doimiy xarajatlarni talab qiladi. Quvurlarni tashishda bunday emas. Quvur yotqizilganidan keyin ham ko'p yillar foydalanish mumkinligi odamlarni qiziqtirmoqda. Bu xususiyat tufayli yillar davomida quvur transporti orqali avval neft, keyin tabiiy gaz tashildi. Nafaqat rivojlangan, qudratli davlatlar, balki rivojlanayotgan davlatlar ham

quvur transportini qurishga, bor bo'lsa, uni kengaytirishga harakat qilmoqda. Har tomonlama qulayligi tufayli dunyo mamlakatlarida quvurlardan foydalanish yil sayin ortib bormoqda. Boshida bor-yo'g'i 6 km bo'lgan quvur transporti jadal o'sdi. Mamlakatlar uchun minglab kilometrlik quvurlarga egalik qilish va ulardan foydalanish odatiy holga aylandi. Jahon miqyosida "gaz va neft quvurlarining umumiy uzunligi 2 million kilometrga yaqin bo'lib, ularning asosiy qismi neft va gaz qazib oluvchi mamlakatlar hududiga to'g'ri keladi".

Quvur transporti boshqa transport turlariga nisbatan bir qator afzalliklarga ega:

- birinchi afzallik - quvurlarni tashishning arzonligi, ortiqcha xarajatlarni talab qilmaydi, bir marta yotqizilgan quvurlar uzoq yillar xizmat qiladi;
- ikkinchi afzallik - quvur transporti relefga bog'liq emasligi sababli eng qisqa yo'nalishlarning mavjudligi;
- uchinchi afzallik, quvur transporti ekologik xavfsiz va atrof-muhitga zarar keltirmaydi;
- to'rtinchi afzallik - uzoq masofalarga ham quvurlarni uzluksiz tashish imkoniyati;
- beshinchi afzallik - quvurlarni tashish mamlakatlar chegarasi orqali ortiqcha ovoragarchiliklarsiz va turli tekshiruvlarsiz amalga oshiriladi;
- oltinchi afzallik - quvur transportida istalgan hajmdagi va hajmdagi suyuq va gazsimon yuklarni tashish imkoniyati.

Shu bilan birga, quvur transportining o'ziga xos zaif tomoni bor. Bu quvur transportida har qanday yukni tashishning mumkin emasligi. Quvur transporti faqat gaz va suyuq yuklarni tashish uchun mo'ljallangan. Biroq, bu kamchilikka qaramay, dunyoning ko'plab mamlakatlari quvur transportidan foydalanishni afzal ko'radi

Ushbu mineral resurslarga ega mamlakatlar neft va gaz mahsulotlarini to'g'ridan-to'g'ri quvur transporti orqali xorijiy mamlakatlarga eksport qilmoqda. Masalan, Rossiya davlati o'z gazini Yevropa mamlakatlariga minglab kilometrarga cho'zilgan magistral gaz quvurlari orqali jo'natadi. Neft quvurlarining uzunligi gaz quvurlariga qaraganda nisbatan kamroq. Ammo shunga qaramay, u minglab kilometrarga cho'zilishi mumkin. Bunda qazib olingan neft mahsulotlari quvur orqali neftni qayta ishlash zavodlari, temir yo'l stansiyalari va dengiz portlariga yetkaziladi. U yerdan neft temir yo'l tankerlari va dengiz tankerlarida belgilangan manzilga yetkaziladi. Shuni ham ta'kidlash kerakki, quvur transporti mamlakatlarning ichki aloqa tizimlarida ham qo'llaniladi. Mana bir qiziq holat. Sutni quvurlarda tashish haqida

eshitganmisiz? Bu savolga javob yo‘q bo‘lishi tabiiy. Chunki quvur orqali asosan neft, gaz, suv tashilayotganini ko‘rdik va bildik. Biroq, ba‘zi mamlakatlarda noan‘anaviy yuk - sut ham quvurlar orqali tashiladi. Xususan, Avstriya va Shvetsiya mamlakatlarida sut tog‘ yaylovlaridan quyi oqimga quvurlar orqali tashiladi. Bu yondashuvda o‘ziga xos iqtisodiy manfaat bor edi. Eng avvalo, baland, qiyalik tog‘ yaylovlariga tsisternalarning harakatlanishi uchun yo‘llar qurish kerak. Ikkinchidan, sut tashish uchun tankerlar doimiy ravishda ushbu murakkab yo‘nalishda harakatlanishi kerak. Bularning barchasi pul talab qiladi. Bundan tashqari, qiyin yo‘llarda harakatlanayotgan yuk mashinalari avariyaga uchramasligiga kafolat yo‘q. Buni inobatga olgan holda sutni quvurlar orqali tashish tanlandi. Bu juda tejamkor gan, yukni belgilangan manzilga yetkazishda xavfsizlik darajasi ham ta‘minlanadi. Shuningdek, ko‘pchilik mamlakatlar o‘z aholisi, korxonalar va tashkilotlarini tabiiy gaz va ichimlik suvi bilan ta‘minlash uchun quvur transportidan foydalanishini ham bilamiz. Shaxsan ko‘pchiligimiz quvur transportining bunday qulayligidan zavqlanamiz. Ayni paytda uylarimizga quvurlar orqali tabiiy gaz va ichimlik suvi yetkazib berilmoqda. Ushbu vosita arzonligi va qulayligi tufayli samaradorligini allaqachon isbotlagan.

Shu bois dunyoning barcha davlatlari imkon qadar qulay va arzon quvur transportidan foydalanishga harakat qilmoqda.

Shuni ta‘kidlash kerakki, O‘zbekiston uchun quvur transporti ham muhim ahamiyatga ega. O‘zbekistonda quvur transportining paydo bo‘lishi 1908-yilga to‘g‘ri keladi. O‘sha yili mamlakatimiz tarixida Chimyon neft konidan Oltiariq neftni qayta ishlash zavodigacha bo‘lgan uzunligi 20 kilometr bo‘lgan birinchi neft quvuri tortildi. Bu mamlakatimizdagi quvur transportining debochasi edi. Yillar davomida quvur transportining masofasi ham oshdi. Faqatgina Oltiariq neftni qayta ishlash zavodidan boshqa neft konlariga o‘tkazilayotgan quvurlarning uzunligi 230 kilometrni tashkil etadi. Keyinchalik O‘zbekistonning boshqa viloyatlarida ham neft quvurlari tortildi. Masalan, Surxondaryo viloyatida Lalmikor – Qumqo‘rg‘on neft quvuri, Qashqadaryo viloyatida G‘arbiy Qoya – Shimoliy O‘rtabuloq neft quvuri, Buxoro viloyatida Ko‘kdumaloq – Buxoro neft quvuri bor.

Respublikamizda gaz quvurlarini qurish va foydalanish neft quvurlariga qaraganda kechroq boshlangan. O‘tgan asrning oltmishinchi yillarining boshlariga (1960 yillar) to‘g‘ri keladi. Gaz quvurlaridan foydalanish neft quvurlaridan yarim asr o‘tgach boshlangan bo‘lsa-da, u o‘tgan davr mobaynida ko‘lami va hajmi jihatidan sezilarli darajada o‘sdi. Buning sababi, mamlakatimizda zahiraga boy gaz konlarining ko‘pligidir. Bu gaz konlari birin-

ketin o'zlashtirildi. Dastlab mahalliy ahamiyatga molik yo'nalishlarda gaz quvurlarini yotqizish ishlari olib borildi. Asaka-Andijon, Xo'jaobod-Farg'ona, Shimoliy So'x-Qo'qon va Gazli-Kogon yo'nalishlaridagi gaz quvurlari shular jumlasidan edi. Keyinchalik ancha uzoq masofalarni bosib o'tuvchi "Jarg'oq-Buxoro-Samarqand-Toshkent" va "Muborak-Toshkent" gaz quvurlari tortildi. Ushbu yo'nalishlarga gaz quvurlari yotqizilgani xo'jalik yurituvchi sub'ektlar va respublika aholisini tabiiy gaz bilan ta'minlashda katta ahamiyatga ega bo'ldi.

Mamlakatimizdagi mavjud gaz konlarida tabiiy gazning ko'pligi tabiiy gazni xorijiy davlatlarga eksport qilish imkonini berdi. Bir qator mamlakatlarga gaz jo'natish uchun magistral gaz quvurlari tortildi. Jumladan, "O'zbekistondan Ural (2100 km) va Moskva (3500 km)ga o'tkazilgan gaz quvurlari diametri va uzunligi bo'yicha dunyoda birinchi o'rinlardan birini egallaydi". Bundan tashqari, mamlakatimiz qo'shni davlatlar Tojikiston, Qirg'iziston, Turkmaniston, Qozog'iston, Afg'oniston va Xitoy bilan quvur transporti orqali bog'langan. Bu davlatlar qatorida Tojikiston, Qirg'iziston, Qozog'iston va Afg'oniston tabiiy gazimiz bilan ta'minlanadi. O'zbekiston quvur transporti tranzitidan unumli foydalanilmoqda. Bu Turkmanistondan Xitoyga O'zbekiston orqali o'tadigan quvur orqali tabiiy gaz yetkazib berilishida o'z ifodasini topmoqda. Bularning barchasi mamlakatimizda quvur transporti mahalliy darajadan xalqaro darajaga ko'tarilganidan dalolatdir.

XULOSA

Davlatlararo magistral gaz quvurlarining mavjudligi va ular orqali tabiiy gaz eksport qilishimiz quyidagi ijtimoiy munosabatlar uchun ijobiy jihatlarga ega:

1. birinchidan, tabiiy gaz yetkazib beruvchi davlatlar bilan munosabatlarimiz barqarorligini ta'minlaydi;
2. ikkinchidan, mamlakatimizning xalqaro miqyosdagi nufuzini oshirishga asos bo'ladi;
3. uchinchidan, mamlakatimiz eksport salohiyatini oshirishga xizmat qiladi;
4. to'rtinchidan, mamlakatimiz iqtisodiyoti uchun zarur bo'lgan valyuta mablag'larining muhim manbai;
5. beshinchidan, ushbu magistral gaz quvurlarining mavjudligi va foydalanishi yuzlab, balki minglab fuqarolarimizni ish bilan ta'minlash imkonini berdi.

Demak, quvur transportini rivojlantirish mamlakatimiz iqtisodiyotining barqaror faoliyat yuritishini ta'minlaydigan ishlar bilan birga ijtimoiy munosabatlarni takomillashtirishning muhim omillaridan biridir. Buning

sababi shundaki, quvurlarni tashish xarajatlari juda past, mehnat unumdorligi esa juda yuqori. Shunga ko'ra, daromad yuqori bo'lishi kafolatlanadi.

ADABIYOTLAR:

1. Baxriddin Lutfullaevich Salimov (2022) O'zbekiston taraqqiyotida kommunikatsiya va transport tiziming o'rni. Ta'lim fanlari bo'yicha akademik tadqiqotlar, 3 (TSTU konferentsiyasi 1), 403-407.

2. Baxriddin Lutfullaevich Salimov, Fazilbek Qalbay Ugli Asanov, & Samandar Kuvatbay Ugli Kazakov (2022). Quvur transportining rivojlanishi ijtimoiy munosabatlarni yaxshilashga xizmat qiluvchi muhim omillardan biri sifatida. ta'lim fanlari bo'yicha akademik tadqiqotlar, 3 (11), 292-297.

3. Baxriddin Lutfullaevich Salimov (2022). Sanoat, fan-texnika taraqqiyotining tabiat, jamiyat va insonyat hayotii bilan dialektik aloqadorligi. ta'lim fanlari bo'yicha akademik tadqiqotlar, 3 (11), 351-358).

4. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Dialektik kategoriyalarning inson hayotidagi falsafiy roli. Sharq Uyg'onish davri: innovatsion, ta'lim, tabiiy va ijtimoiy fanlar. Jildi: 1, 6-son, 2021. -R.406-410.

5. Bebudovna, Boltayeva Shakhnoz. "Importance of Logistics System Development in Uzbekistan." EUROPEAN JOURNAL BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY 2.11 (2022): 6-9.

6. Narzieva, D. M., and A. D. Kudratov. "the importance of digitalization of the economy and priorities in Uzbekistan." World Economics and Finance Bulletin 2.2 (2021): 9-13.

7. Zamirbekova, G. "ISSUES OF TRANSPORT LOGISTICS IN EFFECTIVE DEVELOPMENT OF BUSINESS ACTIVITY." SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM 1.3 (2023).1.

8. Болтаева, Шахноз. "Modern Directions of Small Business and Entrepreneurship Development in Uzbekistan." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz) 20.20 (2022).

9. Рахматуллаева Ф. М., Болтаева Ш. Б. Совершенствование системы управления персоналом на промышленных предприятиях // Экономика и финансы (Узбекистан). – 2014. – №. 5. – С. 51-54.

10. Таирова М. М., Болтаева Ш. Б. Роль агромаркетинга в развитии экспорта плодово-овощной продукции Узбекистана // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2014. – №. 8-1. – С. 157-159.

